

МССЦ

БЕОГРАД
НОВИ САД
МАНАСИЈА
9 - 13. 9. 1997.

НАУЧНИ
САСТАНАК
СЛАВИСТА
У ВУКОВЕ
ДАНЕ

1. У почетку бјеше *ријеч, и
ријеч бјеше † у Бога, и
Бог бјеше ријеч.

*1 Јов. 1, 1; Откр. 19, 3; † Јован 17, 5.

2. Она бјеше у почетку у Бога.

3. *Све је кроз њу постало, и
без ње ништа није постало што је
постало.

*Кол. 1, 16; Јевр. 1, 2.
4. *У њој бјеше живот, и живот
бјеше видјело људима.

*Јован 5, 26.

5. И видјело се свијетли у тами,
и тама га не обузе.

6. *Посла Бог човјека по имену
Јована.

*Мат. 3, 1.

7. Овај дође за свједочанство да
свједочи за видјело да сви вје-
рују кроза њ.

ВРСТЕ РЕЧИ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

27

БЕОГРАД, 1998.

/2

Стана Ристић
Београд

ПАРТИКУЛА САМО У СВЕТЛУ ТЕОРИЈЕ ИНТЕГРАЛНОГ ОПИСА ЈЕЗИКА

1. У овом раду применићемо неке аспекте теорије интегралног описа језика¹ у приступу партикули *само*.

1.1. Интегрални опис, по Апресјану, представља такво описивање језика у коме су граматика и речник сагласни једно другом по типовима информација и по формалном језику на коме се те информације записују. Главну идеју оваквог описа језика поменути лингвиста представља у виду два принципа: 1) формулишући одређено правило лингвиста мора да ради на свим лексемама једног језика и да узима у обзир све типове њиховог понашања који нису описани у речнику; 2) састављајући речнички чланак одређене лексеме он је дужан да обради сва правила и да припише лексеми сва својства којима се могу потврдити та правила (Апресјан: 1995, 4).

1.2. Ми ћемо, у вези са лексемом *само*, покушати да применимо други принцип откривајући својства ове лексеме на одабраном корпусу² и утврђујући правила њеног функционисања у систему јединица с којим

¹ Теорија интегралног описа језика представљена је у радовима Апресјана (Апресјан I, II: 1995; 1995, 3–10), а примена ове теорије у системском опису лексике, у изради лексикографског портрета појединих лексема и типова лексике дата је у Апресјан II: 1995, 405–452, 485–536 и Зборнику радова: 1995, 11–139. Она представља верзију теорије „Смисао – Текст” коју су пласирали и на којој раде Мељчук и Жолковски. Речнички чланак и по теорији интегралног описа садржи десет зона: морфологија, значење, конотација (прагматика), енциклопедијска зона, зона управљања, зона спојивости, лексичке функције, деривати, илустрације и фразеологија, али је метајезик у појединим зонама мање формализован, нарочито у зони управљања, спојивости и у зони лексичких функција. У вези са начином обраде лексике у два наведена приступа в. и Мељчук: 1984: 69–94; 1995 и наведене радове Апресјана.

² Корпус за истраживање узели смо из картотеке за израду Речника САНУ Института за српски језик, а њега чине примери употребе партикуле *само* у савременом српском писаном језику. Тако ће изван сфере нашег интересовања у овом раду остати сви дискурзивни елементи употребе ове партикуле специфични за усмени језик: интонација, реченични акценат, пауза и др.

је повезана на парадигматском или синтагматском плану. У терминологији теорије интегралног описа то су правила која се тичу модела управљања,³ спојивости⁴ и лексичких функција⁵ речи (вокабуле)⁶ *само*.

2. О партикулама уопште, па и о партикули *само* постоје значајна истраживања у нашој и страниј литератури,⁷ али интегралног описа и представљања лексикографских портрета појединих партикула нема много, а у србистици, колико је нама познато, нема уопште.

2.1. У нашим досадашњим радовима о партикулама партикулу *само* на основу лексичко значења сврстали смо у групу партикула са значењем логичких (смисаоних) односа. Они се у парадигми којој припада партикула *само* реализују као односи ограничавања (*само, једино, искључиво, бар*), лимитирања (*скоро, гођово, умало, замало; закључно, ођириликe, ириближно, око*), усмеравања (*ираво, иачно; особно, лично*), изузимања (*изузев, сем, осим, до, изузетно*) и издвајања (*особио, нарочио, иођову, иосебно, ирвенсивено*) (Ристић: 1993, 78, 90–91; 1994, 159). На основу комуникативне функције партикулу *само* сврстали смо у парадигму коју повезују компоненте са илојкуцијском снагом модификовања информације. У исту парадигму са становишта говорних чинова осим јединица наведене парадигме са значењем ограничавања (у најширем смислу) спадају и партикуле осталих парадигми са значењем логичких односа: једнакости (*иако, наиме, дакле, елем, иакође, као, ишаман, баш, иправо; ирво, заишм, наиокон, најзад, најиосле*), супротстављености (*иуркос, наириошив, насуйрои, међуишм, иак*), допушности (*ишак, додуше, свеједно; макар, гдд, било, драго*) и проширивања

³ Модел управљања открива дубинско-синтаксичку структуру и семантичку валентност речи која се обрађује. Семантичке валентности које се као улоге приписују управној речи одређују се на основу учесника ситуације или семантичких актаната (Апресјан I: 1995, 119–130).

⁴ Спојивост, која може бити: морфо-синтаксичка, лексичка и семантичка, садржи информације о граматичким, лексичким или семантичким особинама речи (синтагме или реченице) Y које она мора имати повезујући се са разматраном речју X. (Апресјан I: 1995, 61–67).

⁵ Под лексичком функцијом подразумева се функција којом се даној речи или синтагми X претпоставља друга реч Y везана на одређени начин са X-ом по смислу (Апресјан I: 1995, 43–45).

⁶ Појмове *лексема, реч, вокабула* употребљаваћемо у овом раду у истом значењу, у смислу основне јединице лексичког система са укупношћу облика и значења, мада се у теорији интегралног описа појам лексеме употребљава у смислу појединачног значења речи (традиционалног појма семеме), а појам вокабуле у смислу традиционалног појма лексеме.

⁷ О историјату изучавања партикула у србистици в. Ристић: 1994, 155; 1993, 75, а о појединим питањима у вези са партикулама уопште, па и са партикулом *само* у нашој и страниј литератури в. напомене и литературу у радовима Ристић: 1994, 155–161; 1993, 75–93; 1994а, 145–154.

(чак, још, ишавише; иначе, ионако, уошше, углавном, прејешно, свим, пошшо) (Ристић: 1994а, 146, 148).

2.2. Наведени подаци из нашег досадашњег истраживања показују да значење ограничавања и функција модификовања информације обједињује парадигму партикуле *само* са великим бројем парадигми других партикула, што ће показати одређене импликације и на плану реализације појединих значења партикуле *само* и на плану њеног модела управљања, спојивости и њених лексичких функција. Стављајући делове исказа у логичке (смисаоне) односе,⁸ партикуле наведеног типа, осим функције модификације, реализују и друге функције. Тако партикула *само*, издвајајући одређене делове исказа, реализује функцију комуникативне актуелизације – рематизације или тематизације, стављања у фокус пажње издвојених садржаја. Овакво фокусирање може бити и у функцији увођења новог садржаја у комуникацији при промени теме или у функцији увођења новог пропозиционог садржаја, говорног чина и других пресупозитивних и прагматичких садржаја који се тичу говорника, адресата и ситуације. Увођењем и повезивањем садржаја на основу логичких (смисаоних) односа партикула *само* на текстуалном плану реализује везничку функцију и уврштава се у ред конекторских јединица.

2.3. Наведене функције партикуле *само* реализују се као комуникативне, а не као синтаксичке функције, што се мора имати у виду и при њиховом лексичком и при граматичком представљању. Усмереност партикуле *само* према неком синтаксичком члану може се узимати само као параметар за одређивање „сфере њеног деловања”⁹ (в. и т. 4.2.).

3. Имајући у виду исцрпност података о лексичким и граматичким карактеристикама које интегрални приступ свакој појединачној лексичкој јединици захтева, ми ћемо се ограничити само на релевантне семантичке и комуникативне (синтаксичке) реализације основног (примарног) значења партикуле *само* у оквиру једног исказа (клаузе), и то углавном на оне реализације које се тичу модела управљања.

Преглед различитих реализација партикуле *само* из наведеног корпуса представићемо формалним записивањем исказа (Р = предикат,

⁸ Категоријално значење односа – релације на коме се заснива функција модификације партикула, реализује се или као модално значење (однос говорника према садржају исказа или према адресату) или као значење логичких (смисаоних) односа између сегмената исказа. Наше истраживање показало је да свака партикула примарно реализује функцију модификације и неко од наведених општих значења, а да секундарно реализује и друге блиске функције: везничке, прилошке, предлошке, функције узвика, при чему њихова секундарна значења остају у оквирима назначених категоријалних значења (Ристић: 1993, 76–79; 1994, 158–160; 1994а, 146–148).

⁹ Појам „сфера деловања” преузели смо од Богуславског, а о проблему сфере деловања и о различитим начинима сфере деловања партикула в. Богуславски: 1989, 197–215.

X = субјекат, Y = пред. допуна или одредба), затим одговарајућим еквивалентима или парафразама обичног, природног језика и примерима:

1. *само X P*: 'тај и ниједан други, то и ништа друго':

1.1. *X само сам P*: указује на то да постоји сазнање о могућности/потреби учешћа још некога у реализацији предикације, али да се као једини носилац предикативности јавља појединац, што се са становишта говорника оцењује или као наметнута, углавном неповољна, околност за самог субјекта (пр. 1) или као сопствени избор такве могућности (остали пр.):

(1) *Абдула*, пошто је неколико дана *САМО САМ* *ио рийовима и ио грњу крио се* гладовао, изађе, те се преда Милошеву брату; (2) *Дѣше мало клийка*, дѣд ви двојица, а ја *САМО САМ*; (3) *Жао ми беше* што ја *ишада уживах САМО САМ*; (4) Није осјећао више потребу за другом у животу; *да му је да је сам ... САМО САМ*.

Субјекат је у датим примерима лице, особа. У свим пр. осим пр. 1, партикула *само* функционише у „деиктичком режиму”, „менту (овог) говора”, што јој даје карактер деиктичких речи (шифтера) и увршћује је у ред јединица типа: *ја, ии, овде, сада*. Говорник је и носилац актуелизоване предикације, „ја лице”. У пр. типа 1 партикула *само* функционише у „наративном режиму”, што јој даје карактер анафоричких јединица типа: *он, иамо, иада*.¹⁰ Наведене разлике у функционисању партикуле *само*, испољавају се у прагматичким компонентама значења у виду оцене о вољности – добровољни избор могућности (први случај) и невољности – наметнута околност (други случај).

1.2. 'једино': указује на то да постоји опште сазнање учесника ситуације да реални субјекат, једини од свих потенцијалних, максимално задовољава оно својство које се у одређеној ситуацији исказује предикатом, као и на то да се то у датој ситуацији занемарује, не узима у обзир и сл., што, са становишта говорника, није у реду и на шта он подсећа, упозорава и сл.:

(5) Увек [се] ваља држати оног начела, по коме *САМО блажи закон може имаи иовраину моћ у кориси ойиуженика*; (6) *САМО и правда, САМО чесиносиь! / вѣчна сиои као вѣчносиь!*; (7) *САМО слога Србина сиасава*; (8) *САМО човјеку као иио је Црни било је могуће да нейоверљивоѣ домаћина завава неколико дана*.

Примери не показују семантичку ограниченост партикуле *само* у односу на субјекат у смислу 'лице/нелице'.

1.3. 'занемарљиво мало у односу на укупну количину, број и сл.': указује на то да говорник своју тврдњу о нечијем великом, поседовању,

¹⁰ О значају утврђивања типа функционисања јединица у наведеном смислу, и то не само на плану значења, в. Мељчук: 1995, 57–68. Појмове под наводницима, осим појма „ја лице” (мој појам), преузели смо од наведеног аутора.

заради и сл. поткрепљује и чињеницом да актуелизовна количина, број нечега представља занемарљиво мали део у односу на оно што неко има, поседује, и да то, по оцени говорника, заслужује пажњу, чуђење, признање, дивљење и сл.:

(9) Виторовић је најбољи газда у целој капетанији; у њега има у авлији *преко десет САМО великих зграда*; (10) Иако његова пословања не познајемо у пуном обиму, сигурно је да су била знатна, кад су, иначе, прилично замашне своте које *САМО београдски трговци преко године позајме код њега*.

1.4. *Само X не P*: 'једино, искључиво': указује на то да говорник издваја субјекат из онога што се неком неексплицираном мноштву предикатом приписује, зато што према говорниковом сазнању издвојени субјекат има нарочите карактеристике које га одликују од тог мноштва, што се са становишта учесника ситуације може примити као изненађење (пр. 11), упозорење (пр. 12) и сл.

(11) *САМО се терзија није забринуо због Пејрове најрасије нарави...* већ потапшао калуђерева сина по рамену; (12) *САМО велика година и њи враћа не зајварају*.

Значење изузимања условљено је употребом негације у исказу. Само у примерима са негираном предикацијом експлицирани субјекат јавља се као потенцијални носилац предикације, а неексплицирано мноштво као стварни носилац предикације. Ова замена улога предикативних аргумената, као обавезних семантичких валентности партикуле *само*, условљена је сфером деловања негације на предикат.¹¹

2. *X P само Y*:

2.1. 'једино, искључиво': указује на то да постоји опште сазнање о више потенцијалних носилаца онога што се предикатом исказује, али да говорник, ограничава предикацију на оне који у датој ситуацији највише одговарају субјекту дате радње, што се, на основу сазнања учесника о ситуацији, може примити као прави разлог, оправдање, одобравање и сл.:

(13) Управник је звао Милоша пјесником и с њим *говорио САМО у десетерцу*; (14) Човек види *САМО оно што зна*; (15) Пре тога за чланове тог казног суда, *узимане су судије САМО из грађанских судова*; (16) *Пио је (оцац) врло мало и што САМО вино*; (17) Због начина причања због којег је свако од нас сматрао да он *што прича САМО њему*, сматрали смо да су то најпаветније... параболе на свијету; (18) *Русија*

¹¹ Употреба негације у исказима са квантитативно-модалним партикулама, каква је и партикула *само*, условљава сложене импликације због вишеструке сфере деловања имплицитивних компонената партикула у пропозитивном садржају исказа (исп. Богуславски: 1989, 210 и Апресјан I: 1995, 28–29, 82–83).

зна САМО за мир с Турцима и њоздравља САМО мир, САМО мирне односе с њима.

2.2. Уз бројне и количинске изразе:¹² 'управо толико, не више': указује на то да постоји сазнање о већем броју или већој количини нечега чему се може приписати оно што се предикатом исказује од оног који се реализује као стварни носилац предикативности, што се по схватању говорника, на основу сазнања о ситуацији, најчешће може примити са неодобравањем, у смислу 'што је мало/недовољно', 'што је неповољна околност' и сл.:

(19) Новци кад одлазе имају сто ногу, а кад долазе САМО двије;
(20) Пришворене... њреседаишель може казниши ... зашвором на САМО до њеинаесић дана.

3. X само P:

3.1. 'једва приметно/уочљиво': указује на то да постоји сазнање о уобичајеном начину вршења радње која се предикатом исказује, али да се у датој ситуацији та радња врши на недовољно типичан начин, неизразито, што по мишљењу говорника може да изазове недоумицу, збуњеност и сл. у вези са циљем и намерама које је имао субјекат вршећи ту радњу:

(21) И ми ћемо се овде борити, / Где се засишава САМО њодигне! Противу скота, против Турчина!; (22) – Добро вече, Јоле! – задрхта женски глас, па му се две руке пружише, скоро пре да га загрле, него да се САМО рукују; (23) Савковић ѓа САМО краиико њогледа; (24) САМО је њринео руку лицу.

3.2. 'У великој мери, интензитету, неумерено': указују на то да постоји сазнање о нормалној мери (интензитету, трајању и сл.), о умерености онога што се предикатом исказује, али да се у датој ситуацији садржај предиката реализује у већој мери од уобичајене, што са становишта говорника, зависно од ситуације, може изазвати одобравање, признање, похвалу и сл. или неодобравање, осуду и сл.:

(25) Терај САМО, терај тако даље, / Прави те Србин сваки скроз познаје; (26) Од сада им разговор САМО њекао; (27) Ја њих /децу/ и учим једнако да раде, САМО да раде и да се Богу моле!; (28) Кажем ти, мирна је, САМО слуша!; (29) Ми одавде САМО ѓледамо шића радиши; (30) По селу САМО ѓраји; (31) Вама њрође све време САМО у њићу. Те славе, те преславе, те мобе, те даће: – САМО њијеише!

3.3. 'Под условом, уз услов': указује на то да постоји сазнање о непожељности онога што се предикатом исказује као и о нечијем чињењу да се то спречи, што се у одређеној ситуацији реализује као услов,

¹² О употреби партикуле *только*, руског еквивалента за партикулу *само*, уз бројне и количинске изразе, о могућим прагматичким импликацијама и сфери деловања, зависно и од типа предиката, в. Богуславски: 1989, 208–209 и Апресян I: 1995, 33.

који по мишљењу говорника, представља непријатну неизвесност, отежавајући околност и сл. за оба актера предикативне ситуације:

(32) Њихове жене иду саме по парку, хучу и јадају се свакоме, кога САМО ухватише.

3.4. 'Ако ништа друго, у најмању руку, бар': указује на то да постоји сазнање о могућности реализације више предикативних садржаја у односу на актуелни субјекат, али да се у датој ситуацији те могућности ограничавају на једну, што је по мишљењу говорника, с обзиром на ситуацију, задовољавајући минимум:¹³

(33) У то доба изађе закон о општинској самоуправи. Народ га је једва дочекао, да би се САМО ојросио од силеција; (34) Господар Софра био је низак човек, широк ... труп дугачак а ноге врло кратке... цела глава ... импозантна овако је САМО конјаси;

4.1. Функција модификације у смислу ограничавања онога на што се партикула *само* односи, како нам показују примери, може бити усмерена на субјекат, на неку од предикатских одредаба или допуна и на предикат, што се може представити формалним записом и реченицама одређеног типа, на следећи начин:

- (1) *само X P /Само оџац њије/;*
- (2) *X P само Y /Оџац њије само вино/;*
- (3) *X само P /Оџац само њије/.*

4.2. Субјекат, предикатска допуна или одредба и предикат јављају се само као граматичке валентности партикуле *само*, док се за њен модел управљања, како показују реализације њених значења, релевантном показује цела пропозиција, предикација P са два обавезна члана. Један члан је онај на који се односи партикула и који је као експлицирани аргумент X/Y стварни носилац предикације, а други је неексплицирани члан R, потенцијални аргумент предикације, који означава множину. Овај потенцијални члан реализован је у пресупозицији као појединачно или опште сазнање о ситуацији (у парафразирану појединих значења он је идентификован као елеменат сазнања; в. т. 3).

5. Све реализације основног значења партикуле *само* на нивоу дубинско-синтаксичке структуре имају јединствен модел управљања. Тако се семантичка валентност модела управљања партикуле *само* и њено основно значење ограничавања могу представити записом дубинско-синтаксичке структуре и семантичким метајезиком, на следећи начин: *само* (P, X, R) = 'између множине објеката (или могућности реализовања својстава) R, релевантних за дату ситуацију, ни један (ни једна) различит(а) од X/Y (P) не поседује дату својство P (не реализује се примерено датој ситуацији или датом објекту)'

¹³ О употреби оваквог типа ограничавања уз предикате са компонентама довољности и примерености в. Богуславски: 1989, 198–207 и Ивић: 1991, 29–30.

5.1. Пропозициони и пресупозициони елементи значења партикуле *само* усмерене на предикат представљени су у општој формулацији као додатни елементи. Оваква њена употреба има додатну стилску маркираност с обзиром на то да је њена обавезна семантичка валентност иначе попуњена предикатом без обзира на њене позиције у реченици. Другим речима предикат се налази у сфери деловања партикуле *само* по валентности Р (Богуславски: 1989, 205), што се може илустровати примерима, наведених типова реченице; за тип 1 и 2 примером: *Отац је пио само вино* = 'између свих врста пића нема ни једног осим вина које би отац пио', а за тип 3, примером: *Отац је само пио* = 'између свега што је отац радио ништа осим тога што је много/непрекидно пио није важно за дату ситуацију/не може му се толико замерити и сл.' Ограничења која се исказују партикулом *само* као и њене пресупозитивне компоненте значења односе се на предикат модификујући тиме и цео садржај пропозиције.

5.2. Деловање партикуле *само* на пропозицију, како показују и наши типови реченица, реализује се на два начина. Један начин је обичан, немаркиран, а остварује се када је пропозиција, унутар које партикула *само* остварује своје валентности, формирана непосредним учешћем свих лексичких јединица, а партикула *само* делује на њих на „међумолекуларном нивоу”. Други начин је маркиран, а реализује се када је пропозиција, унутар које делује партикула *само*, остварена унутар лексичког значења глагола,¹⁴ а партикула *само* делује на „унутармолекуларном нивоу”. У првом случају реч је о „спољашњој сфери деловања” партикуле *само*, што се на плану реченице реализује у њеној усмерености на неки предикатов аргумент (типови реченица 1 и 2). У другом случају реч је о „унутрашњој сфери деловања”, што се на плану реченице реализује у усмерености партикуле *само* на предикат (тип реченица 3) (Богуславски: 1989, 206–207; сви појмови под наводницима у овом пасусу узети су према наведеном аутору).

6. Подразумевана множина обавезног потенцијалног аргумента семантичке валентности партикуле *само* R, садржана у њеној пресупозицији, укључује (обухвата) и други њен обавезни аргумент, стварног носиоца предикације X/Y. Овај однос који партикула *само* актуелизује као однос ограничавања, условљава реализацију различитих прагматичких и квантитативних компонената, типа: 'што је мало/безначајно/недовољно/минимум/непожељно/неповољно', 'што представља отежавајућу/неповољну и сл. околност', 'што може изазвати одобравање или неодо-

¹⁴ Деловање партикуле *само* на „глаголску пропозицију” (појам је мој) повећава број имплицативних компонената или доприноси реализацији неочекиваних импликација. О имплицативним компонентама исказа и о њиховом међусобном деловању, о модификацији и гушењу импликација и сл. проблемима в. Богуславски: 1989, 198–204.

браване/збуњеност, недоумицу/’, ’што је прави разлог, оправдање’, ’што се може примити као изненађење, упозорење’ и сл.; затим компонентата типа: ’не више’, ’неизразито’, ’у великој мери/неумерено’ и сл. У значењу партикуле *само* реализују се и компоненте других односа: временског следа: ’после’, ’пред’; услова: ’под условом/уз услов’ и сл. Уз наведене компоненте, преко односа ограничавања који актуелизује партикула *само*, у њено значење уводе се и други елементи ситуације. У вези са говорником реализују се компоненте типа: ’по мишљењу/ставу/оцени и сл. говорника’, ’са становишта говорника’ и сл. У вези са адресатом имамо компоненте типа: ’што може изазвати изненађење/збуњеност, недоумицу/одобравање или неодобравање’ и сл. наведене компоненте. Све наведене компоненте чине модални оквир исказа у коме партикула *само* реализује своје значење. Оне у површинској структури исказа немају другог експонента осим партикуле *само*, чија сфера деловања обухвата цео пропозициони садржај.

7. Партикула *само*, као што смо у раду показали, реализује различите типове компонентата у свом значењу: пропозитивне (асервативне), пресупозитивне и модалне (прагматичке). Ми смо их у нашем парафразирању појединих значења идентификовали на следећи начин: пресупозитивне као елементе сазнања, пропозитивне као реализоване компоненте, а модалне (прагматичке) као оцену и став говорника о садржају пропозиције или као однос говорника према адресату.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Апресјан I:* 1995 Апресян Ю. Д., *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*, Избранные труды, том I, Москва, „Восточная литература”.
- Апресјан II:* 1995 Апресян Ю. Д., *Интегральное описание языка и системная лексикография*, Избранные труды, том II, Москва, „Языки русской культуры”.
- Апресјан:* 1995 Апресян Ю. Д., *Теоретическая лингвистика и лексикография: к формальному описанию лексики*, Теоретическая лингвистика и лексикография: опыты системного описания лексики, Москва, „Русские словари”, 3–10.
- Богуславски:* 1989 Богуславский И. М., *О некоторых типах семантического взаимодействия между словами со значением 'достаточно' и частицами*, Логический анализ языка. Проблемы интенциональных и прагматических контекстов, Москва, „Наука”, 197–215.
- Зборник радова:* 1995 *Теоретическая лингвистика и лексикография: опыты системного описания лексики*, Москва, „Русские словари”.
- Ивић:* 1991 Ивић М., *О одредбама категоризовања*, Јужнословенски филолог XLVII, Београд, 29–36.

- Мельчук: 1984* Мельчук И. А. и Жолковский А. К., Введение, *Толково-комбинаторный словарь современного русского языка*, Опыт семантико-синтаксического описания русской лексики, Вена, Wiener Slavistischer Almanach, Sonderband 14, 69–94.
- Мельчук: 1995* Мельчук И. А., *Русский язык в модели „Смысл – Текст“*, Москва–Вена, „Языки русской культуры“.
- Речник САНУ* Картотека за израду Речника српскохрватског књижевног и народног језика, Институт за српски језик САНУ.
- Ристић: 1993* Ристић С., *Парџикуле и њихови функционални еквиваленци (лексичко-семантичке и функционалне карактеристике)*, Јужнословенски филолог XLIX, Београд, 75–93.
- Ристић: 1994* Ристић С., *Речце као јединице лексичког система (прагматичко-когнитивни аспекти)*, Научни састанак слависта у Вукове дане 22/2, Београд, 155–161.
- Ристић 1994a* Ристић С., *Илокуцијски аспекти употребе парџикула*, Јужнословенски филолог L, Београд, 145–154.

ЧАСТИЦА САМО В СЕРБСКОМ ЈАЗЫКЕ В СВЕТЕ ТЕОРИИ ИНТЕГРАЛЬНОГО ОПИСАНИЯ ЯЗЫКА

Резюме

В статье, исходя из теории интегрального описания языка, автором представлены модели управления частицы *само* в сербском языке, в ее прямом значении.

В рамках предложения (высказывания) частица *само* выступает в следующих позициях: рядом с подлежащим, с дополнением и со сказуемым. Такие позиции можно представить следующими моделями:

- (1) *само* X P (только X P) (*Само* отац пије);
- (2) X P *само* Y (X P только Y) (Отац пије *само* вино);
- (3) X *само* P (X только P) (Отац *само* пије).

Приведенным моделям поверхностно-синтаксического управления частицы *само* (т.е. ее грамматическим валентностям) в сфере глубинно-синтаксической структуры соответствует единая модель управления, семантическую валентность и прямое значение ограничения которой можно выразить следующим метаязыковым способом:

Само (P, X, R) = 'среди множества объектов R, характеризующих данную ситуацию, ни один отличный от X/Y не обладает свойством P'.

Стана Ристић